

کتاب گویا: تعریف، تاریخ تحولات

سعید محمدیاری^۱

چکیده

پس از اختراع برق، هر چند ماه، شاهد اختراع وسایل الکترونیکی و الکتروتکنیکی بوده‌ایم. رادیو، تلویزیون، ضبط و پخش صوت و کامپیوتر همگی در یک قرن اخیر اختراع و عرضه شده‌اند. این اختراعات زمینه پیدایش و ظهور نوعی جدید از کتاب را فراهم آورد. این کتاب جدید، از اجزایی به نام کلمات و جملات ملفوظ به جای کلمات و جملات مکتوب تشکیل می‌شود. مطالعه کننده آن به جای خواندن با چشم و استفاده از بینایی، با گوش، کلمات و جملات را می‌شنود. سومین تفاوت در حامل آنها است. کتاب بینایی یا کاغذی روی کاغذ عرضه شود ولی حامل کتاب گویایی شنیداری، ابزار یا دستگاه صوتی یا رسانه صوتی است.

ظهور و گسترش این نوع کتاب، تحولات عمیقی در جوامع انسانی در پی داشت. به ویژه برای نابینایان این امکان را به وجود می‌آورد که متون را مطالعه کرده و در سرنوشت جامعه خودشان مشارکت نمایند. این مقاله به معرفی ابعاد کتاب گویا و سپس به تاریخ تحولات آن می‌پردازد. البته کتاب گویا دارای ابعاد وسیع و پیچیده است و در یک مقاله نمی‌توان همه مباحث آن را بررسی کرد. مؤلف هم تلاش کرده چشم‌انداز کلی عرضه کند. حتماً در شماره‌های بعد این نشریه، زوایای کتاب گویا بررسی خواهد شد.

کتاب گویا یا کتاب صوتی یا کتاب شنیداری (Audio Book یا Talking Book) متن کتابی است که توسط یک یا چند گوینده، خوانده می‌شود و به صورت فایل صوتی عرضه می‌شود. کتاب گویا ممکن است با موسیقی یا افکت‌های موسیقایی همراه باشد. و گاه فقط دارای صدای خواننده متن است.

گاهی اوقات نویسنده با صدای خودش کتاب را می‌خواند و گاهی گویندگان حرفه‌ای این کار را انجام می‌دهند. این کتاب‌ها در دسته‌بندی‌های مختلف مثل: داستان، رمان، کودک و نوجوان، مذهبی، آموزشی - علمی، هنری طبقه‌بندی شده‌اند. از این نظر تفاوتی با کتاب کاغذی ندارند. یعنی همه انواع کتب می‌توانند به شیوه دیوپی یا کنگره (LC) رده‌بندی شوند. کتاب گویا به دو صورت «روخوانی» و «برخوانی» یا حفظ‌خوانی تولید می‌گردد.

۱. کارشناس کتاب گویا در دفتر فرهنگ معلولین.

کتاب گویا از نظر دستگاه پخش صدا، دارای انواع مختلف است: بر روی نوار کاست، لوح فشرده یا CD، دستگاه گوینده یا Player Mp3 و گوشی تلفن همراه دارای برنامه گویایی قابل استفاده می‌باشند.

هدف از ضبط کتاب گویا انتقال متن یک کتاب یا نوشته روی یک «حامل صوتی» است؛ به طوری که برای افراد فاقد توانایی خواندن، قابل شنیدن و درک باشد. از این رو، بین کتاب گویا و یک نمایش‌نامه رادیویی و یا نوار قصه، تفاوت‌های اساسی وجود دارد؛ زیرا معمولاً کتاب گویا توسط یک نفر خوانده می‌شود که لحن او احساساتی نبوده و بیشتر به کتابخوانی با صدای بلند شبیه است.

بدیهی است تمام کتاب‌هایی که منتشر می‌شوند، امکان گویا شدن ندارند. از این رو، همواره سیاست‌ها و معیارهایی برای انتخاب کتاب‌هایی که قرار است گویا شوند، در نظر گرفته می‌شود. معمولاً متونی که برای ضبط انتخاب می‌شوند، باید از نظر محتوایی و ساختار ظاهری و ادبی غنی بوده و قابلیت ضبط داشته باشند.

افراد بسته به علاقه و ذائقه ادبی خود، ممکن است طرفدار گونه‌های مختلف ادبی باشند. از این رو، در گویا کردن آثار ادبی باید به این تنوع در سلیقه توجه کرد. البته به دلیل محدودیت در امکانات، این انتخاب باید از میان آثاری که جوهره ادبی کافی دارند، انجام شود. سرمایه‌گذاری روی آثار ضعیف و کم ارزش، جز اتلاف سرمایه، نتیجه دیگری نخواهد داشت.

نکته دیگر، بحث مالکیت مادی و معنوی آثاری است که به شکل گویا منتشر می‌شوند. طبق قانون جدید هر اثری را برای معلولین می‌توان گویا و در اختیار آنان قرار داد. برخی از نویسندگان با صدای خود، آثارشان را گویا می‌کنند.

امروزه کاربرد کتاب گویا، منحصر به افراد نابینا نیست. کم‌بینایان، سالخوردگان و به ویژه مبتلایان به بیماری پارکینسون، خانم‌های خانه‌دار، مسافران با اتومبیل، قطار، هواپیما و کشتی و زبان‌آموزان، برای تقویت مهارت‌های شنوایی یک زبان، می‌توانند از کتاب گویا، به عنوان رسانه‌ای قابل اعتماد برای نیازهای مطالعاتی خود و نیز صرفه‌جویی در وقت خود بهره جویند.

هم‌چنین، کتاب گویا ابزار مناسبی برای آموزش علوم و دروس در مقاطع مختلف محسوب می‌شود. در سال ۱۹۵۲ بر میزان اهمیت ضبط کتاب برای کودکان و

معناداری افزایش یافت. این رشد با پیدایش سرویس‌های اشتراک دانلود کتاب گویا دو چندان شد.

علاوه بر این، محبوبیت پخش کننده‌های صوتی همراه مانند آی‌پاد (iPod) کتاب‌های گویا را برای استفاده مردم رایج‌تر کرده است. این امر به گسترش ناگهانی کتاب‌های تولید شده از پروژه‌هایی نظیر لیبریوکس شده است. که افراد داوطلب را برای خواندن کتاب‌ها سازماندهی می‌کند. کتاب‌های گویا همچنین می‌توانند توسط نرم‌افزارهای گویا تولید شوند هرچند کیفیت صدای تولیدشده ممکن است در مقایسه با صدای انسان مطلوب نباشد. این کتاب‌ها همچنین توسط شرکت‌های انتفاعی به صورت آنلاین منتشر می‌شوند. بهای کتاب‌های گویا که روی سی‌دی یا کاست منتشر می‌شود اغلب بیش از نسخه‌های چاپی با جلد سخت است. کتاب‌های گویا که با دانلود کردن از اینترنت خریداری می‌شوند اغلب کمی ارزان‌تر از نسخه‌های چاپی با جلد سخت اما گران‌تر از نسخه‌های چاپی با جلد شومیز هستند.

سابقه در ایران

تلاش برای تولید مواد خواندنی مناسب نابینایان ایران، به کمتر از صد سال پیش باز می‌گردد. نخست عده‌ای از ارامنه اصفهان، کتاب‌هایی را به بریل برگرداندند. اما نخستین مؤسسه‌ای که رسماً برای خدمت به نابینایان تأسیس شد، مؤسسه‌ی دکتر خزائی بود که در دهه چهل بنیانگذاری کرد. در سال ۱۳۴۹ ش، دولت مؤسسه ملی بهزیستی نابینایان را تأسیس کرد که بعدها با همکاری انجمنی که دکتر خزائی بنیان نهاد بود، به تهیه و توزیع کتاب بریل و کتاب گویا برای نابینایان اقدام کرد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و تأسیس سازمان بهزیستی کشور، مؤسسه ملی نیز به «سازمان بهزیستی خدمات نابینایان رودکی» تغییر نام داد.

سازمان رودکی، ابتدا کتاب‌های درسی مدارس را نیز ضبط می‌کرد، اما بعدها حوزه خدمات آن تنها برای

نوجوانان تأکید شد. به این ترتیب، کتاب گویا از انحصار بزرگسالان خارج و کتاب‌های کودکان و نوجوانان نیز به قلمرو کتاب گویا قرار گرفت.

پیشینه جهانی

تاریخچه تولید کتاب گویا به سال ۱۹۳۱م در کشور آمریکا برمی‌گردد. کنگره آمریکا در این زمان در قالب پروژه‌ای به نام Talking-Book program تولید این گونه کتاب را پایه‌گذاری کرد. هدف این برنامه، کمک به بزرگسالان نابینای فاقد توانایی خواندن کتاب‌های چاپی بود. این پروژه کارش را با شعار زیر آغاز کرد:

«کتاب برای نابینایان بزرگسال:

« Books for the Adult Blind Project

انجمن نابینایان آمریکا، اولین کتاب‌های گویا را در سال ۱۹۳۲م تولید کرد، یک سال بعد تولید انبوه این کتاب‌ها در این کشور آغاز شد. در سال ۱۹۳۳، جی. پی. هارینگتون (J.P. Harrington) متخصص در انسان‌شناسی به نواحی آمریکای شمالی مسافرت کرد تا تاریخ شفاهی اعضای قبایل بومی این منطقه را ضبط کند، او برای این کار از دیسک‌های آلومینیومی و باطری ماشین استفاده کرد. کتاب گویا، سنت قصه‌گویی را که سال‌ها پیش هارینگتون آغاز کرده بود، حفظ کرده و ادامه داده است.

در سال ۱۹۳۵، کنگره ایالات متحده تصویب کرد که کتاب گویا به صورت رایگان، در اختیار نابینایان قرار گیرد. پس از آن، «پروژه کتاب برای نابینایان بزرگسال» در اوج شهرت قرار گرفت. در ۱۹۹۲، بخش ویژه نابینایان و ناتوانان جسمی کتابخانه ملی ایالات متحده، میلیون‌ها نسخه کتاب گویا را در بین بیش از ۷۰۰ هزار نفر از «جامعه هدف» خود توزیع کرد. با گسترش دستگاه‌های ضبط صوت قابل حمل، نوارهای صوتی بسیار پرطرفدار شد و در اواخر دهه ۱۹۶۰ کتابخانه‌ها پر از کتاب‌های گویای رایگان شد.

اولین کتاب‌های گویا، جنبه آموزشی داشتند و به دنبال آن کتاب‌های ادبی نیز به این دسته اضافه شد. در سال ۱۹۷۰ شرکت‌های مختلفی توزیع این کتاب‌ها را بر عهده گرفتند و در اواسط دهه بعد سود شرکت‌های تولید کتاب گویا از چندین میلیارد دلار در سال فراتر رفت.

مؤسسه ناشران صوتی در سال ۱۹۸۶ توسط ۶ شرکت رقیب و با هدف ارتقای آگاهی مخاطبان از این گونه کتاب‌ها پایه گذاری شد. این مؤسسه‌ها در سال ۱۹۹۶ جایزه کتاب گویا را بنا نهاد که با جایزه اسکار برابری می‌کند.

با ظهور اینترنت، تکنولوژی‌های با پهنای باند بالا، فرمت‌های فشرده فایل‌های صوتی و پخش کننده‌های موسیقی قابل حمل، محبوبیت کتاب‌های صوتی به طور

بزرگسالان و در حیطه کتاب‌های غیر درسی مشخص شد و تولید کتاب‌های درسی به صورت گویا و بریل، به سازمان کودکان استثنایی که وابسته به وزارت آموزش و پرورش است، واگذار گردید.

در حال حاضر، سازمان رودکی یکی از فعال‌ترین سازمان‌های ایران در حوزه تولید کتاب گویا، به ویژه برای بزرگسالان است که ضبط این کتاب‌ها را توسط گویندگان حرفه‌ای یا داوطلب انجام می‌دهد و کتابخانه گویای آن یکی از غنی‌ترین کتابخانه‌های گویاست. رودکی به جز این کتابخانه، دو کتابخانه دیگر، یکی مختص کتاب‌های بریل و دوم مجموعه‌ای از کتاب‌های بینایی در اختیار دارد. کتابخانه بینایی در حقیقت، منبع اصلی گویندگان و نابینایان برای انتخاب و ضبط کتاب روی نوار است.

از طرفی، مدرسه نابینایان خزائلی، با کمک سازمان کودکان استثنایی، به تولید کتاب‌های درسی گویا برای تمام دانش‌آموزان نابینا اقدام کرد؛ برای انجام این مهم، استودیوهای ضبط کتاب نیز دایر کرد.

در چند سال اخیر مؤسسات فراوان در زمینه تولید کتاب گویا فعال شده‌اند، مانند «کتابخانه عمومی حسینیه ارشاد»، «مؤسسه نهاد‌گذاری مطالعات علمی و پژوهشی گویا»؛ دفتر فرهنگ معلولین. در سال‌های اخیر، یک ناشر ایرانی (نشر ماهریز) به تولید کتاب گویا در قالب نوار کاست اقدام کرده است. اگر چه تعداد این نوارها در حال حاضر دو یا سه عدد بیشتر نیست، از این حیث که این نوارها دقیقاً به نام کتاب گویا منتشر می‌شوند، دارای اهمیت خاصی هستند. زیرا این آثار از ابتدا، به منظور گویا شدن، ترجمه و تدوین می‌شوند و امتیاز تکثیر آنها نیز در انحصار ناشر است.

فهرست سازی

تحول مهم دیگر در عرصه کتاب گویا در ایران، تهیه فهرست برای کتاب گویا بود. فهرست سازی به نوعی پذیرش کتب گویا در نظام فرهنگی و جامعه فرهنگی است. نیز کارآیی آن را افزایش می‌دهد؛ زیرا جستجو و چرخش آن را توسعه می‌دهد. کتابشناسی ملی ایران که توسط کتابخانه ملی ایران منتشر می‌شود، از سال ۱۳۷۳، کتاب گویا را هم در قلمرو آورده و در هر جلد کتابشناسی به معرفی آنها اقدام می‌کند. این اقدام موجب شد که کتاب گویا مثل دیگر آثار فرهنگی چون مقاله، کتاب، پایان نامه و نشریه قابل توجه قرار گیرد. تحول دیگر در سال ۱۳۷۴، رخ داد و فهرستگان کتاب‌های گویای ایران منتشر شد. (شیرین تعاونی، (خالقی): فهرستگان کتاب‌های گویای ایران، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴) منتشر کرد. این کتابشناسی ۱۰۶۹ کتاب گویا را که در ۱۵ مرکز نگهداری می‌شود، معرفی

کرده است.

متأسفانه تا کنون اطلاعات همه کتب گویا فهرست سازی نشده و کتابشناسی جامع و کامل تدوین نشده است. همچنین نظام مآخذشناسی و ضوابط مقبول برای این پروژه تصویب نشده است.

مشکلات و ضرورت تخصص گرایی

در همه یا اکثر رشته‌های علمی نیاز به کتاب گویا هست. زیرا غیر از عامه مردم، نابینایان در بسیاری از رشته‌ها مشغول تحصیل یا تحقیق می‌باشند و نیاز مبرم به منابع هست. اما متأسفانه مؤسسات کتاب گویا در ایران اغلب به رشته‌های خاص پرداخته و اکثر تولیدات آنها ادبی و رمان است و کمتر به منابع مرجع و کتب مادر و منابع زیر بنایی پرداخته‌اند. گویا به دلیل مشکلات و سختی کار در این زمینه، زیر بار این کارها نرفته‌اند.

اکنون لازم است مؤسسات هر کدام در یک یا چند رشته فعالیت کنند و به اصطلاح رویکرد تخصصی داشته باشند. در دو دهه اخیر آمار نابینایانی که در رشته‌های علوم دینی و علوم انسانی مشغول هستند بسیار زیاد شده است. علوم قرآنی، علوم حدیث، تاریخ و تمدن اسلامی، حقوق و فقه اسلامی از جمله رشته‌هایی است که بسیار مورد توجه آنان بوده است. اما مؤسسات کتاب گویا، چند اثر در این زمینه‌ها تولید کرده‌اند؟ اکنون وفاق و اجماع عمومی در معلولین هست که کتاب گویا همگام و همراه با پیشرفت جامعه روشندان جلو نرفته است و بسیار تأخر و عقب ماندگی دارد. آنان متفقاً معتقدند مراکز تولیدکننده کتب گویا باید از نیروهای متخصص در همه مراحل کار استفاده کنند و کتب اولویت‌دار و ماندگار و مؤثر تبدیل به گویا شوند. جای خوشوقتی است که در ۲ سال اخیر، دفتر فرهنگ معلولین زیر نظر حجت الاسلام و المسلمین سید جواد شهرستانی زیدعزه فعالیت خود را با گرایش تولید کتاب گویای مذهبی، تولید کتاب بریل مذهبی، تولید کتاب الکترونیک، مرجع و راهنما در موضوعات اسلامی و شیعی آغاز کرده است. تبدیل تفسیر المیزان یا تفسیر مجمع البیان یا نشریه آینه پژوهش به کتاب گویا کاری مشکل و صعب است. ولی این دفتر همه مشکلات را به جان خریده و تاکنون چند هزار ساعت گویا در آثار مذهبی تولید و عرضه کرده و برای اکثر کتابخانه‌های ویژه روشندان و مراکز فعال حوزه معلولین سراسر ایران ارسال نموده است.

یک مشکل حادّ و اساسی عدم نظارت بر تولید کتاب گویا است البته به رغم فقدان نظارت شدید و غلیظ، بحران‌های حادّ هم نبوده است. در واقع نظام طبیعی عرضه و تقاضا و نظارت عمومی جامعه، آثار بی‌کیفیت و فاقد ضوابط مطلوب را کنار می‌زند و رونق برای آثار مطلوب زیاد است.

که تحت عنوان «صدای شاعر» منتشر می‌شد. در این مجموعه‌ها شاعرانی مانند احمد شاملو و مهدی اخوان ثالث، اشعار خود را بازخوانی و ضبط می‌کردند. هم‌چنین بود مجموعه «زندگی و آثار» که در حقیقت، ترجمه آثاری بود که به همین شکل در اروپا منتشر شده بود و بعدها زندگی و آثار موسیقی‌دان‌های ایرانی نیز به آن افزوده شد. تقریباً قسمت عمده این فعالیت‌ها، پس از انقلاب اسلامی متوقف شد و دیگر ادامه نیافت.

انتشارات ابتکار نیز در سال ۱۳۵۹، فعالیت جدیدی را در عرضه مواد شنیداری آغاز کرد. تولیدات نشر ابتکار، از آن نظر اهمیت دارد که بخش عمده‌ای از آن مشخصاً برای کودکان و نوجوانان تهیه شده است. مواردی مانند شازده کوچولو با ترجمه و صدای احمد شاملو، دن کیشوت (متن ساده برای نوجوانان) با صدای سیروس ابراهیم‌زاده، خروس زری، پیرهن پری با صدای احمد شاملو و موسیقی بابک بیات، خرگوش و ستاره‌ها از غلامرضا جورکش و خاله ماندگار م. آزاد، از جمله این آثار هستند. هرچند در تولید این آثار نیز به طور خاص، مدنظر نبوده است.

می‌توان گفت نخستین نهادی که در ایران، به شکل آگاهانه و هدفمند (به منظور دسترس‌پذیری ادبیات برای کودکان نوجوانان نابینا)، اقدام به تولید کتاب گویا کرد، شورای کتاب کودک بوده است. سابقه انجام این کار (پرداختن به ادبیات و کودک معلول)، به جلسه‌ای با عنوان «نگرش به معلولین در ادبیات کودکان و نوجوانان» باز می‌گردد که در سال ۱۳۶۰ در شورای کتاب کودک برگزار شد. پس از آن، شورا با انتشار کتابی به نام «نقش کتاب‌های کودکان در همسازی کودکان معلول با جریان زندگی روزمره»، در سال ۱۳۶۳، در این وادی گامی به جلو برداشت. در این کتاب که نوشته اورجاستر، توردیس، و به ترجمه ثریا قزل ایاغ بود در خصوص اهمیت کتاب‌ها مناسب برای کودکان ویژه (نابینا، ناشنوا، کم‌توان ذهنی، کندخوان و ...) و انواع کتاب‌های بریل، گویا، لمسی و آسان توضیحاتی داده شده است.

تجربه عملی ساخت کتاب برای کودکان ویژه در شورا، در اوایل دهه هفتاد اتفاق افتاد و در سال ۱۳۷۴ نیز گروه کتاب گویا، رسماً در شورا شکل گرفت. نخستین تجربه در این خصوص، به ضبط استودیویی کتاب «رسم ما سهم ما» ی مهدخت کشکولی باز می‌گردد که توسط منصوره شجاعی انجام شد. از همان ابتدای کار در حوزه کتاب گویا حدود و ثغور کار مشخص شد. به این ترتیب کتاب گویا در حقیقت نوعی کتاب‌خوانی با صدای بلند است که با امانتداری کامل انجام می‌شود. در واقع گوینده، حکم چشم شنونده را دارد و هر آنچه را به کتاب چاپی و همین‌طور مشخصات ضبط اثر مربوط می‌شود در نوار قید می‌کند و مشخصات کامل اثر از جمله مشخصات

منظور از فقدان نظارت، تشویق مؤسسه‌ها و افرادی است که کارشان را درست انجام داده‌اند و تولیدات آنان با استقبال عمومی مواجه بوده است. از طرف دیگر کسانی که به رغم داشتن سرفصل‌های بودجه‌های کلان و اخذ اعتبارات و تسهیلات دولتی زیاد، کارهایشان مطلوبیت لازم را نداشته و از کارهایشان استقبال نمی‌شود یا استقبال کاذب می‌شود. استقبال کاذب دو مشخصه دارد یکی پخش رایگان آثار و عرضه آمارهای کاذب مبنی بر بالابودن درخواست و تقاضا؛ دوم اینکه نابینایان برای امور آموزشی مجبور هستند از تولیداتی که ده‌ها غلط و اشکال فنی و علمی دارد استفاده نمایند. ضرب‌المثل ایرانی می‌گوید کاجی بهتر از هیچی است. وقت آن رسیده که در وزارتخانه‌های فرهنگ و ارشاد و علوم و تحقیقات و فناوری معاونت یا اداره مستقلی برای کتاب‌های گویا، بریل و الکترونیک تأسیس شود. همان‌طور که در معاونت فرهنگی اداره چاپ و نشر کتاب به چاپخانه‌ها، ناشران، محتوای آثاری که منتشر می‌شود رسیدگی می‌کنند یا در معاونت مطبوعات از مرحله اعطای مجوز یا درج مقاله و خبر نظارت و رسیدگی می‌شود. در باب کتب بریل، گویا و الکترونیک بر امور مراکز تولیدی، مراکز تکثیر و پخش و دیگر امور این‌گونه از کتب رسیدگی ضروری است.

کودکان و نوجوانان

فراگیری کودکان و نوجوانان از طریق گوش و شنوایی مؤثرتر از یادگیری با خواندن و مطالعه به وسیله چشم و بینایی است. بر خلاف گذشته که تلاش می‌شد یادگیری را در کودکان با خواندن پیش ببرند، در چند دهه اخیر تجربه‌های مکرر نشان داده که شنیدن و شنوایی، یادگیری را بهتر و زودتر به ثمر می‌رساند. از اینرو کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سال ۱۳۵۰، مرکزی برای تهیه نوار موسیقی و قصه برای بچه‌ها تأسیس کرد که نام آن، مرکز تهیه نوار و صفحه برای کودکان و نوجوانان بود. گرچه این مرکز این فعالین را مشخصاً برای کودکان نابینا پایه‌گذاری نکرده بود، به هر حال می‌توان از آن به عنوان اولین مرکزی که برای کودکان مواد شنیداری تولید می‌کرد، نام برد. نخستین محصول این مرکز، نوار ماهی سیاه کوچولو صمد بهرنگی بود که توسط خسرو برنوش که در آن زمان تهیه‌کننده رادیو بود، تولید شد. اداره این مرکز بعدها به احمدرضا احمدی سپرده شد و توسط او گسترش یافت. «شماری از قصه‌هایی که کانون به صورت کتاب منتشر می‌کرد، به صورت صفحه و بعداً نوار کاست منتشر شد، از قبیل گل اومد، بهار اومد از منوچهر نیستانی، ماهی سیاه کوچولو از صمد بهرنگی و لیلی حوضک از م. آزاد با موسیقی خانم قراچه داغی».

از جمله تولیدات دیگر این مرکز، مجموعه‌هایی بود

مشارکت می‌توانند داشته باشند ولی زیر نظر مؤلف. در این صورت آثار کم غلط‌تر و با کیفیت‌تر تولید و عرضه می‌شوند. سرعت هم بیشتر و هزینه‌ها کمتر خواهد شد.

نتیجه‌گیری

کتاب گویا برای پاسخ‌گویی به یک ضرورت و نیاز آغاز شد و شکل گرفت و از بدو شروع تاکنون در جهان و نیز در ایران تاریخ تحولات ژرف و گسترده داشته است. این نوع کتاب در توسعه و فرهنگ معلولین بسیار مؤثر بوده است و لزوماً باید با دقت و اهتمام بیشتر به ابعاد آن توجه نمود و از تجارب جهانی استفاده کرد.

مآخذ

«تصویری گویا از کتاب گویا در ایران»، لیلا (رؤیا) مکتبی فرد، پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان، شماره ۴۰، بهار ۱۳۸۴، ص ۴۳-۴۹؛ تاریخ شفاهی نشر ایران، احمدرضا احمدی، به کوشش عبدالحسین آذرنگ و علی دهباشی، تهران، ققنوس، ۱۳۸۲؛ دائرةالمعارف ادبی، عبدالحسین سعیدیان، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۲؛ دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، پوری سلطانی و فروردین راستین، تهران، فرهنگ معاصر، ۱۳۷۶؛ خبرنامه داخلی شورای کتاب کودک، رؤیا مکتبی، ش ۴، زمستان ۱۳۷۹، ۶۰-۶۲، ۱۳۷۹؛ فرهنگنامه کودکان و نوجوانان، توران میرهادی، ج ۲، ص ۱۰۷-۱۷۹، ۱۳۷۲؛ «Talking Book», Allen, Kent, *Encyclopedia of library and Information Science*, V.1978, 30, P. 49-70; *Public Libraries Manifesto*, UNESCO, 1994 (iricap.com). پایگاه اینترنتی انتشارات سوره مهر

کتاب‌شناختی، نام سرفصل‌ها، پانویس‌ها، نام گوینده، محل ضبط، تاریخ ضبط و ... نیز در ابتدای کار خوانده می‌شود در این خصوص، جزوه‌ای به نام «دستورالعمل ضبط کتاب‌های گویا»، توسط ثریا قزل ایاغ تهیه شده که در اختیار گویندگان قرار گرفت تا بر اساس آن کار ضبط کتاب را انجام دهند. بر این اساس گوینده متن وظیفه دارد که متن کتاب را بی‌کم و کاست، اما بدون دخالت دادن احساسات خود در آن با صدای بلند بخواند.

تاکنون بیش از ۱۵۰ عنوان کتاب گویا، برای گروه‌های سنی مختلف، از پیش‌دبستان تا نوجوان، بر اساس همین دستورالعمل‌ها توسط گویندگان داوطلب در استودیوهای مختلف ضبط شده است. با وجود آنکه از همان ابتدا متفاوت بودن کتاب گویا با نوار قصه و نمایش‌نامه رادیویی مشخص شده بود، اما به کار بردن موسیقی در ضبط کتاب منافاتی با اصول ضبط کتاب گویا نداشت. بنابراین، متناسب با متن و حال و هوای کتاب موسیقی به صورت زنده و یا از پیش ضبط شده برای همراهی با متن انتخاب می‌شود. با وجود آنکه گوینده حق دخالت دادن احساسات خود را حین خواندن اثر ندارد با کمک موسیقی تا حدودی فضای حسی داستان را منتقل می‌کند و متن نیز با وجود یک گوینده واحد، از حالت یکنواختی خارج می‌شود.

به دلیل رعایت حقوق مؤلف (کپی رایت) هر اثر، از هر کتابی تنها به تعداد محدود و فقط برای نگهداری در کتابخانه گویای مرکز خدمات بهزیستی نابینایان رودکی و نیز آرشیو شورای کتاب کودک و برخی دیگر از نهادها از جمله کتابخانه فراگیر فدک تولید می‌شود. کتابخانه فراگیر فدک، کتابخانه‌ای است که با همکاری مشترک یونیسف، شورای کتاب کودک و کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سال ۱۳۸۰ تأسیس شد و هدف آن خدمات‌دهی به همه‌ی کودکان ویژه (نابینا، ناشنوا، کم‌توان ذهنی) بود. در این کتابخانه، اشکال گوناگون کتاب از جمله کتاب‌های پرده‌ای (ناشنوایان) کتاب‌های آسان (ناشنوایان، کم‌توان ذهنی)، حسی-لمسی (نابینایان)، بریل (نابینایان)، گویا (نابینایان)، نگهداری می‌شود. انتخاب و تهیه منابع این کتابخانه، به عهده گروه کتاب ویژه شورای کتاب کودک بوده است.

برخی نویسندگان و مترجمان نیز به گویا کردن آثارشان پرداخته‌اند. برای مثال، گلی امامی ترجمه خود، از «شاهزاده خوشحال» را گویا کرد و هوشنگ مرادی کرمانی نیز در ابتدای کتاب «مشت بر پوست»، پیامی برای نابینایان خواند. این تجربه مثبتی است. اگر نویسندگان آموزش داده و توجیه شوند تا آثارشان را خودشان گویا کنند. یعنی برای هر اثر دو نسخه بینایی و گویایی عرضه کنند. البته مثل کتاب کاغذی که توسط عوامل مختلف کار می‌شود ولی زیر نظر نویسنده، در کتاب گویا هم عوامل مختلف